

Matolcsy György

A növekedés határai — közgazdász szemmel

„Ha a jelenlegi ütemben növekszünk, akkor 100 év múlva mindenből 16-szor annyit fogyaszthatunk, mint ma — de ki akar 16-szor többet fogyasztani bármiből is?” Ezt a kérdést teszi fel Charles Handy kitűnő könyvében¹ — annak jelzésére, hogy a kapitalizmuson túli modern világban az emberiség új célok után kell hogy nézzen, mert az anyagi gazdagság már nem lehet a legfontosabb egyéni és közösségi életcél.

Írásomban megkísérlem elemezni azt a 20. század utolsó negyedében kialakult globális áramlatot, amelyik az egyéniséget és a benne rejtőző tehetséget állítja a gazdasági fejlődés középpontjába. Az egyéni tehetség a század végén kiszabadul korábbi szervezeti béklyóiból és globálissá válik, szabadon kapcsolódik össze más egyéni tehetségekkel a globális térben. Ezzel megváltozik a globális gazdaság növekedési szerkezete. Már nem a nem megújuló, tehát véges erőforrások kombinálásán alapul a gazdasági növekedés, hanem olyan erőforrásokon, amelyek többszöröződnék attól, ha elfogyasztják őket. Az információ, a tudás és a tehetség olyan erőforrások, amelyek elfogyasztásukkal, tehát használatukkal megsokszorozódnak. A 21. században a globális gazdasági növekedés nem véges erőforrásokon alapul, így a növekedés képessége közgazdaságilag határtalanná válik. A tudás, tehetség és információ állandó megsokszorozódásán alapuló új globális gazdaság és az ebben kialakuló új növekedési szerkezet saját képére megteremti a megújuló nyersanyagokra és energiahordozókra épülő új gazdasági szerkezetet is. Ezzel az elméletileg határtalanná váló növekedés követhetővé is válik, mert a növekedés már nem ütközik a véges erőforrások és a globális környezet rombolásának gyakorlati korlátaiba.

Három kritika

Charles Handy a gazdag világ kérdését teszi fel és a gazdagok válaszát adja rá. Aligha osztja nézetét Kína, India vagy Kelet-Közép-Európa többsége, de nem oszthatja a New-York-i Harlem, Marseille, vagy Nápoly lakosainak jó része sem. Mégis, a kérdés és a rá adott válasz pontosan tükrözi a fejlett világ, a centrum, nagyjából az emberiség ötödének életérzését. *Wilfredo Pareto* bölcs tanácsa alapján pedig tudjuk, hogy ez a 20% adja a fogyasztás, hatalom, gazdagság és a globális minták 80%-át, ezért az emberiség ötödének gondolkodása nagyjából meghatározza a globális tér működését.

A gazdag nyugati középosztály válasza előtt már megszületett a gazdasági növekedés veszélyeit hangsúlyozó értelmiségi válasz. A Római Klub jelentések sorozatában hívta fel a figyelmet arra, hogy a nyersanyagoknak és energia-hordozóknak az ipari korban kialakult felhasználása nem tartható, az emberiség számára új utakat kell keresni. A Római Klub két bizonyítékot hoz fel figyelmeztetése alátámasztására. Az első szerint kimerülnek az emberiség rendelkezésére álló nyersanyag- és energiakészletek, mert ezek zöme nem megújuló erőforrás. A másik bizonyíték pedig az, hogy az ipari korszak növekedési mintája — amely a nem megújuló, tehát véges erőforrások fokozott kiaknázásán alapul — olyan mértékben szennyezi a környezetet, amely már az emberiségnek otthont adó bolygó létét is veszélyezteti.

A Római Klub első bizonyítéka megdőlni látszik az utóbbi két évtizedben: minden végesen rendelkezésre álló nyersanyagról és energiahordozóról kiderült, hogy a feltárt készletek óriási növekedése miatt belátható időn — mondjuk 100 éven — belül egyetlen fontos erőforrás kimerülése sem fenyeget. Ráadásul új tudományos áttörések küszöbén állunk a 21. század elején, amelyek a megújuló erőforrások végtelenségét állítják az elméletileg valóban véges erőforrások helyére.

Kevésbé dőlt meg a Római Klub másik bizonyítéka arra, hogy nem folytatható az ipari korszak működési mintája. A természeti környezet szennyezése a tudósok egy része szerint összefügg a globális felmelegedéssel, más része szerint független tőle. Ez a bizonyíték tehát nem dőlt meg, de nem is fogadható el fenntartás nélkül.

Végül, felmerült egy harmadik érv is, amelyik a növekedés eddigi útjának újragondolására készíti az emberiséget. A gazdasági növekedésről kiderült, hogy népszerű és széles körben elfogadott mérőszáma, a bruttó hazai termék (GDP), alkalmatlan a gazdasági és társadalmi fejlődés mérésére. Amikor egy országba lényegesen több tőkét fektetnek be, mint amennyi az adott országból más országokba befektetésre kerül, akkor több profitot utalnak ki az adott országból, mint amennyit oda átutalnak külföldi befektetései után. Ez Magyarország példája a 90-es évtized végén, mert a hozzánk befektetett mintegy 18 milliárd dollár tőke után legális és kevésbé legális módon legalább 2 milliárd dollár profitot utalnak ki az országból évente, miközben a külföldön befektetett magyar tőke után legfeljebb néhány tízmillió dollár profit jön haza. A hazai GDP — amit 40 milliárd dollárra tesznek nominálisan és vásárlóerőben mérve 70 milliárd dollárt érhet — nőhet 5%-kal, ami nominálisan 2 milliárd dollár, de éppen ennyi lehet az éves profit kiutalás. A bruttó hazai jövedelem (GNP)

még akár stagnálhat is 5%-os, tehát imponáló növekedés mellett. Ennél valamivel jobb a helyzet a magyar gazdaság esetében, a GNP nagyjából a GDP növekedésének a felét éri el a 90-es évek végére kialakult tulajdonszerkezetben, de mindez már jelzi a mérési problémát.

Az igazi probléma a gazdasági növekedés és a valóságos fejlődés közötti eltérésben rejtezik. Mi köze lenne a valóságos fejlődéshez annak, hogy riasztóval és ráccsal szereljük fel otthonainkat a bűnözés terjedése miatt — a gazdasági növekedésben azonban ez többletként jelenik meg. Igen sok más, a gazdasági növekedésben pozitív előjellel megjelenő tevékenység a valóságos gazdasági fejlődésben inkább negatív előjelű.

Tovább nehezíti a valóságos fejlődés mérését az is, hogy van olyan tartós és magas gazdasági növekedés, amely közben eltorlaszolja a valóságos fejlődés előtti utat azzal, hogy felzárkózásra képtelen társadalmi szerkezetet hoz létre. Dél- és Latin-Amerika sok országa mutatja ennek példáját, ahol egy ideje látványos gazdasági konszolidáció, sőt növekedés megy végbe, közben azonban ez a növekedés a társadalom 80%-át kirekeszti a társadalmi felemelkedésből.

A gazdasági növekedés *mérési problémája* alkalmas a növekedés kritikájára is. Ha nem tudom azt mérni, ami a valóságos gazdasági fejlődés, hanem rendre azt mérem, ami nem az, akkor rossz az iránytűm. Ha a kormányok és nemzetközi szervezetek rossz irányt szerint hajóznak, akkor a gazdaság növekedése nem az igazi fejlődés felé halad.

Az első kritika a gazdag országok középosztálya felől éri a gazdasági növekedés szószólóit, azzal vádolva őket, hogy többet törődnek a javak és fogyasztás bővítésével, mint a szabadidő és alkotókészség bővítésével. *Abraham Maslow* életművével már felelt erre a kritikára, amikor felállította az emberi igények hierarchiáját². Legmélyebben a fizikai igények vannak (étel, ital), majd a biztonsági igények (fedél a fejem felett, a félelemtől és káosztól való megszabadulás) jönnek, ezeket követik a közösséghez való tartozás és szeretet iránti igények, melyeket a megbecsülés követ (legyen jó okom rá, hogy becsüljem magam és tiszteljének mások), végül az önkifejezési igények zárják a piramist. Maslow igen találóan azt mondja, hogy a zenésznek zenélnie kell, a festőnek festenie ahhoz, hogy békében legyen önmagával és a világgal. Ha valaki képes szépen festeni, akkor festenie kell — ez a piramis csúcsán élő igény az emberben. A piramis azonban valódi piramis, csak akkor ébred fel a következő szint igénye, ha a korábbi szintekre már felkapaszkodott valaki.

Ez a kritikája a gazdag országok középosztálya részéről érkező kritikának: ők már a piramis csúcsán, legalábbis a lakosság jelentős részét tekintve (az emberiség 20%-nak 20%-a) a piramis utolsó két szintjére értek, de hol van még ettől az emberiség többsége? Kinek és milyen erkölcs, jog vagy hatalom nevében lenne felhatalmazása arra, hogy az emberiség többségét lebeszélje egy olyan gazdasági növekedésről, amely megteremti a javak bőségét és ezzel tömegesen megteremti a megbecsülés teljesítmény alapjait?

A második kritika a Római Klub részéről éri a gazdasági növekedést. A felhozott két bizonyíték közül az egyik megdőlt, a másik tudományosan nem nyert bizonyítást. Ezzel nem tekinthető bizonyítottnak az a tétel, hogy a gazdasági növekedés korlátos, mert nem megújuló erőforrásokra való alapozása veszélyezteti az emberiséget.

Nehezebb cáfolni a harmadik kritikát, mert a gazdasági növekedés és a fejlődés valóban egyre kevésbé esnek egybe. Messze nem minden fejlődés, ami növekedés, ez azonban még nem a növekedés határosságát bizonyítja, inkább azt, hogy nehéz mérni a valódi fejlődést hozó növekedést. A valódi gazdasági fejlődés mérési problémája azt jelentheti — és valójában jelenti is — hogy a globális gazdaságban rossz iránytúvel rossz irányba hajóznak, de ebből még nem következik feltétlenül a növekedés határossága. Lehet körbe-körbe hajózni, fejlődés nélkül csak növekedni anélkül, hogy korlátba ütköznénk. Lehet így hajózni, bár nem túl értelmes dolog.

Kitérő — a Római Klub védelmében

John Lukacs legújabb, műfajilag nehezen besorolható remek könyvében³ az 1924-es évet Olaszországnak adja. „Az olaszok optimisták, jók a kilátásaik, nagy reményeket fűznek Olaszországhoz, amelyik most nagyon modern, már kezdtek autópályákat építeni, elsőként a világon. Ez egy napfényes pillanat, és egy modern pillanat, 1924-ben még ártatlanok, úgy érzik, ez a gyönyörű május tele van ígéretekkel.” Tudjuk, hogy ezekből az ígéretek közül kevés valósult meg, de az 1920-as évek itáliai modernsége mégis valahogy beszívárog az 1950-es, 1960-as évek olasz gazdasági csodájába és a mai modern olasz gazdaságba.

Valahogy így szívárog át a Római Klub gondolkodása a 20. század végének közgondolkodásába. Akkor az optimizmus modernsége, most pedig a pesszimizmus figyelmeztetése. A tévedések és túlzások ellenére mindkettő eltalálta a kor igazi lelkét, ezért lehetett a hatásuk olyan erős.

A Római Klub jelentései a szilícium-chip feltalálása (1958) és a kommunikációs forradalom kibontakozása (80-as évek második fele, 90-es évtized) közé esnek. Nem bizonyítható, de nem is zárható ki, hogy az új szerkezetű növekedést megalapozó kommunikációs forradalomra hatott a Római Klub pesszimizmusa és figyelmeztetése. Korunk egyik legjobb történésze a közhangulat és közgondolkodás változásának szentelte legújabb könyvét⁴ nem bizonyítva, de nem is zárva ki a nagy politikai és gazdasági fordulatok összefüggését a kor hangulatával.

A Római Klub jelentései és a növekedés határaitra érzékenyebbé váló közgondolkodás a centrumban átszívároghattak az új szerkezetű gazdasági növekedést megalapozó tudományos felfedezésekbe és az ezeket felhasználó új üzleti hálózatokba.

Új szerkezetű növekedés

A 20. század utolsó negyedére a globális gazdaság egy új szerkezetű növekedést talált fel. Jelentős pontokon más ez a növekedés, mint az elmúlt 200 év növekedési mintája. Az ipari forradalom növekedési mintáját a következőképp írhatjuk le:

- Előnyt jelent az ipari nyersanyagok és energiahordozók bősége egy ország számára;

- Előnyt jelent a nagy belső piac, mert érvényesíthetők az optimális termelési mennyiségre vonatkozó vállalati és kapacitás méretek;
- Nem jelent leküzdhetetlen hátrányt a képzett és motivált munkaerő hiánya az ipar fejlesztésére alapozott gazdasági növekedés szempontjából. Viszonylag könnyen és gyorsan lehet ipari munkaerőt képezni és gazdaságon túli kényszerrel lehet pótolni a munkaerő belső motívációját;
- Lehet nemzeti keretek között fejleszteni a gazdaságot;
- Elégséges a társadalom rendelkezésére álló tehetség-tőke töredék részének hasznosítása;
- Ki lehet kapcsolni a korábbi termelési és szolgáltatási értékeket, hagyományos kézműveségeket és az ipari munkához nem szükséges képességeket a gazdasági növekedés forrásai közül;
- A természeti környezet rehabilitációját, megővását és fejlesztését figyelmen kívül lehet hagyni a gazdasági döntésekben;
- A szabadidőt és a szabadidőben végzett tevékenységet másodlagosnak lehet tekinteni a munkahelyi tevékenységgel szemben, és végül
- Az együttélés, munka és más társadalmi területek erkölcsi mintáját el lehet fogadni azon a szinten, amilyen szinten az üzleti érdekek az erkölcs szintjét beállították. Az üzleti érdekek határozták meg az erkölcs szintjét, nem pedig az erkölcsi értékek az üzleti magatartást.

Az 1989-es évre mint forradalmi évre emlékezünk, Kelet-Közép-Európába beköszönt a demokrácia és megindul e gazdaságok globális integrációja. John Lukacs szerint — véleményét osztja *Berend T. Iván, E. J. Hobsbawm* és mások — 1989-ben véget ér a rövid 20. század, amely 1914-ben kezdődik és csak 75 évet tart. A nagy francia forradalommal rokonítják az 1989-es évszámot, mondván a ráció 200 éves ciklusa záródik le 1989-cel és indul egy új, még ismeretlen karakterű 200 éves ciklus. Handy idézett könyvében az individuum új korszakáról beszél, és sok történész, közgazdász és politológus osztja ezt a véleményt. Az egyéniség kora jön, nem az intézményeké, nagy szervezeteké. Az egyéniségek rendeződhetnek globális hálózatokká. A nemzetállamok alatti és feletti szintek dinamizálódnak, mert ezek adnak teret az egyéniségek fejlődésének.

Az elmúlt 200 évben megtörtént az egyéni szabadságok kiterjesztése és szinte szimbolikus dátummal ez fejeződik be 1989-ben. A történelemnek nincs vége, ahogy *Fukuyama* sugallja, de az egyéni szabadságaival is szervezeti rácsok mögé kényszerített egyéniségek kiszabadulásának kora jön el. Az egyéniség és tehetség a korábbi 200 évben fokozatosan és egyre tágabb földrajzi körben kiszabadult a jogi ketrecekből, azonban bezárták a nemzetállami és gazdasági szervezeti ketrecekbe. A 20. századi európai ember kénytelen-kelletlen végigélvezte e század összes nagy harcát, melyeket nagy szervezetek vívtak egymással, miközben egyéni szabadságát is megnyirbálták és meggátolták abban, hogy a benne rejtőző tehetséget kifejlessze.

A francia felvilágosodás eszméi adták az elmúlt 200 év történelmi mintáit az európai és amerikai társadalmak számára, de a jogi bilincsek (rabszolgaság, feudális kötöttségek, szolgaság) helyére a szervezeti-intézményi béklyók (nemzetállam, ipari mintán alapuló munkaszervezetek) kerültek. Ezekből a bék-

lyókból oldozza most el a globális gazdaság új növekedési szerkezetét az egyéni tehetséget.

Mi jellemzi ezt az új növekedési szerkezetet? Alapvonásai a következők:

1. Hátrányt jelent a nyersanyagokban való bőség és nem jelent feltétlenül előnyt az energiahordozókban való bővelkedés. A beruházások kitermelő szektorra való koncentrációja olyan féloldalas gazdaságot hoz létre, amelyik nem a tudás-gazdaságot, hanem a kitermelő gazdaságot jutalmazza. Olyan társadalmi szerkezetet hoz létre, amelyikben a kitermelő szektorral tulajdonosi és felsőszintű menedzseri kapcsolatban álló csoportok javára osztják el a hatalmat és a jövedelmet. A féloldalas gazdasághoz így igen egyenlőtlen társadalom kapcsolódik. Ennek az egyéniségek tehetség-tőkéjére erősen korlátozó hatása van. Ez a negatív hatás messze felülmúlja a kitermelő szektorban keletkező extra jövedelmek pozitív hatását. Ráadásul az extra jövedelemnek elkényelmesítő hatása is van, ami ellentétes az új növekedési szerkezet igényeivel, mert az a nehéz helyzetek által fejlődő képességeket igényli. A nyersanyagokban és energiahordozókban való bővelkedés extra jövedelmet ad, de az új növekedési szerkezetben az nyer, aki extra kihívásokat kap.

2. Nem jelent feltétlen előnyt a nagy belső piac, inkább a szigetszerű kis méret az előny. A nagy belső piac Kína esetében jelentkezik előnyként, de ott még az ipari növekedési szerkezet alapján alakul a gazdasági növekedés. A globális gazdaságra nyitott, tehát erős kihívásokkal serkentett kis gazdaságok érik el a 20. század végének legnagyobb sikereit.

3. A képzett munkaerő és a jó infrastruktúra jelentik a legnagyobb előnyt az új növekedési szerkezet számára. A tőke a képzett munkaerőhöz áramlik, nem az olcsó munkaerőhöz. A legjobb munkaerő egyre mobilabb és oda megy, ahol a legjobb, legösztönzőbb, legjobban működő munkakörülményeket találja.

4. Az új növekedési szerkezetben a tehetségek kifejlesztése és vonzása igéri a legtöbb hasznot, nem pedig a tőke vonzása. A gazdasági növekedés döntő forrása lett a tudás, amit a tehetség nagyságrendileg jobban tud gyarapítani, mint a tehetség-tőkével nem rendelkező. Az új tudás-igényes tevékenységeknél a képességek, tehetség, hajlam, izlés, motiváció nagyobb különbséget hoznak a teljesítményekben, mint bármelyik korábban ismert emberi tevékenységi formánál.

5. Az új növekedési szerkezet globális és regionális, nem pedig nemzetállami keretek között alakul ki. Felértékelődik a lakóhelyi és kistérségi közösség, mert ezek az egyéni tehetség és képességek kibontakozásának jobb feltételeit adják, mint a nemzetállami keret. A Maslow által negyedik és ötödik szintnek leírt megbecsülési és önmegvalósítási értékek nagyobb eséllyel jelennek meg kisebb közösségekben, mint nemzeti szinten. Paradox módon a globális tehetség-érvényesítés is kisközösségi, mert a világ minden tájáról hoz össze hasonló érdeklődésű, tehetségű, foglalkozású egyéniségeket a globális hálózatok kialakulása.

6. A hagyományos, azaz az ipari tömeggyártás előtti tevékenységek, képzettségek és értékek reneszánszát hozza az új növekedési szerkezet. Ez már az utóbbi két évtizedben is megjelent pl. az észak-itáliai kézműves iparok vagy a német szerszámgépipar sikerében, de a következő évtizedek egy sor további hagyományos mesterség sikerét hozzák. A turizmusban is a hagyományos vendéglátás, szolgálatok és szolgáltatások, helyi ízek és szokások törnek át.

7. Az ipari tömegtermékek korának elején még általában nem számított a természet károsítása, majd a fejlett és gazdag országokban már vezető értéké vált a környezet megóvása, de megmaradt nemzeti vagy regionális keretek között. Az új növekedési szerkezet a környezeti tudatosságot és rehabilitációt globálissá teszi, mert az új tudományos felfedezések lehetővé teszik a természet megóvását, valamint a globális nyomáscsoportok és üzleti hálózatok ráállnak a természet-gazdaság rendbetételére. Az új korszak jellegét az határozza meg, hogy a gazdasági növekedés a tehetségen, tudáson és az információn alapul, nem pedig a nyers fizikai erőn, a természeti kincsek kiaknázásán vagy a pénzügyi tőkén. Utóbbiak a természeti környezettel nem állnak barátságos viszonyban: vagy le akarják győzni a természetet, vagy el akarnak venni valamit belőle, vagy csak szemlegések és ezért elnézőek a környezeti károsítás iránt, mint a pénzügyi töké. Az új tudás-gazdaság azonban szereti a környezetet, mert megismerésétől sok hasznot remél (pl. ritka genetikai kódok) és sokfajta tehetség-tőke sokfajta, eredeti és vonzó természeti környezetet kíván.

8. Az új növekedési szerkezetben egyre inkább összemosódik a munka és a pihenés, a megkötött és a szabad idő. Emellett azonban a szabadidőben lehetséges tanulás és a képességek fejlesztése egyre fontosabbá válik és lassan megfordul a munka—szabadidő fontossági sorrend. A gazdasági növekedés egyre jelentősebb forrását adják olyan tevékenységek, amelyeket a szabadidőben lehet végezni (tanulás, turizmus, barkácsolás, kisközösségek erősítését célzó tevékenység). A szabadidő nem csupán az ember, de a gazdasági növekedés számára is lassan fontosabbá válik, mint a munkavégzés.

9. Az ipari kor előtt az erkölcs a hatalmi terjeszkedés, valamint a hatalmi hierarchiák fenntartásának és megerősítésének szolgálatát végezte el. Az ipari korban a gazdasági terjeszkedés eszköze volt az erkölcs, a töké földrajzi terjeszkedését és mennyiségi gyarapodását szolgálta. Az új kor a tehetség és az egyéniség kora, amelyben az erkölcs a tehetségek kibontását, fejlesztését és összekapcsolását szolgálja majd. Ez az igény még ellentétes a mai üzleti etikával, amelyben a profit bővítése és az üzleti terjeszkedés a meghatározóak.

A globális gazdaság új növekedési szerkezete már megjelent az elmúlt negyedszázad világgazdasági folyamataiban. Ezt jelzi a következő néhány érdekes új közgazdasági trend:

- Csökken a növekedés töké- és eszközigénye a fejlett gazdaságokban. A tökéigény és állóeszközigény csökkenése mögött a tudástőké, információ, tehetség, képzettség és információ iránti igény növekedése húzódik meg.
- A termelékenység növekedése a fejlett gazdaságokban egyre erősebben az új technológiákhoz és a több felhasznált tudáshoz kapcsolódik.
- Történelmileg példátlan vagyoni és jövedelmi különbségek alakulnak ki országok, régiók, cégek, települések és csoportok között. Ezek kialakulása döntően a tudás-tőkében meglévő egyenlőtlenségeket követi.
- Történelmileg példátlan gyors és nagyszámú sikertörténet jelenik meg a globális gazdaságban. Ezek lényegében mindegyike a tudástőké és a tehetség-tőké jó hasznosítására épül.
- A legsikeresebb európai régiók olyan gazdaságot működtetnek, amelyik erősen visszanyúl az ipari tömegtermelés előtti értékekhez, képességekhez és termékekhez. Ezek a tevékenységek gazdagok tehetségben,

izlésben, képességekben, tudásban és viszonylag kis tőkeigénnyel rendelkeznek (pl. divatiparok, vendéglátás, óragyártás, design-ipar).

- A legjobbnak tekintett képzés és tudás megszerzésének költsége messze jobban nő, mint bármelyik ipari vagy mezőgazdasági termék ára.
- A szolgáltatások árszintje nő, miközben a kitermelő iparok és a mezőgazdaság termékeinek árszintje csökken.

Lehetne még sorolni az új növekedési szerkezetre utaló új közgazdasági trendek felsorolását, azt gondolom azonban, hogy ennyi elegendő annak bizonyítására, hogy már ma is egy új növekedési minta alapján halad előre a globális gazdaság fejlett része. Kína, India és a fejlődő világ egy része még a régi ipari minta szerint növekszik, de a globális információáramlás korában ez a 21. század első évtizedeinél tovább nem tarthat.

Egy másik kitérő az érdekről

A fejlett világ — ami ma nagyjából egymilliárd embert foglal magában, de útban van a kétmilliárd felé a következő negyedszázad végére — érdeke, hogy az új növekedési szerkezet a globális tér egészében elterjedjen, sőt általánosan követésre találjon.

A tudáson alapuló gazdaság más termékeket és szolgáltatásokat értékel, mint a tömegipar. A tudás és információ annál több lesz, minél többen fogyasztják. A fejlett világ annál több tudás-terméket tud eladni, minél többen állnak át a tudás-termék fogyasztásra a globális gazdaságban. Ebben az új gazdaságban a tehetség a legfontosabb kincs, így a legerősebb érdeke a fejlett világnak ma az, hogy a globális térből minél több tehetséget integráljon saját hálózataiba.

Ehhez kell a globális tér felé való nyitottság a világfalu minden szegletében. Ehhez kell a demokrácia mindenhol, amely megadja a tehetségek számára a politikai szabadságjogokat. Ehhez kell a piacgazdaság mindenhol, ami megadja a tehetségek számára a gazdasági szabadságot és a versenyt, ami a lehetőség mellé motivációt is állít.

Így együtt talán már ráismerünk korunk fejlett országainak mindennapi politikai és üzleti magatartása mögött rejtőző érdekekre. Az egyéniség és tehetség felszabadítása azonban jó cél, ahogy az volt a francia felvilágosodás eszmevilága és a francia forradalom célja is.

Összegzés

Közgazdász szemmel másként fest a gazdaság növekedése. A 20. század utolsó negyedében olyan globális gazdaság működik, amelyre egy új növekedési szerkezet jellemző. Ebben már nem a föld, fizikai munkaerő, tőke vagy a természeti erőforrásokban való bővelkedés vezet a sikerre, hanem a tudás-tőkében, a tehetség-tőkében és az információban való bővelkedés. A francia forradalomtól az 1980-as évtized végéig tartó 200 éves ciklusban az egyének politikai és gazdasági szabadságának, valamint a nemzetek szabadságának a megteremtése állt a történelem működésének középpontjában. Az utóbbi negyedszázadban

olyan folyamatok indultak el, amelyek az egyéniség és tehetség mindenfajta szervezeti-intézményi-ideológiai béklyóktól való megszabadítását fogják eredményezni. A növekedés új szerkezete a tudást és a tehetséget használja a legerősebben, ehhez kell a minden béklyótól megszabadított egyéniség. Ez adja a növekedés határtalanságát is, mert a tudás gyarapítása és a tehetség kiaknázása mai tudásunk szerint végtelennek tűnik.

A ráció 200 éves korszakában szenvedte el az emberiség a legvéresebb irracionális eseményeket (világháborúk, népiirtások, ideológiai elnyomások stb.). Ez arra figyelmeztet, hogy az individuumot felszabadító új korszak sem lesz feltétlenül mentes a nagy történelmi meglepetésektől. Láttuk, hogy mit jelent egy-egy ambiciózus és tehetséges nemzetállam kiszabadulása korábbi béklyóiból a 20. században. Hasonló meglepetések várhatnak ránk a tehetséges individuumok mindenfajta béklyóból való megszabadulása során a 21. században. Ez időnként visszavetheti az emberiség fejlődését, ahogy a korábbi kiszabadulások is visszavetették például a 20. század első felében, de ez nem bizonyítja majd a növekedés határoosságát, inkább azt, hogy aki többet tud és többre képes, annak tévedései és hibái is nagyobbak lehetnek.

IRODALOM:

- 1 *Charles Hardy: The Hungry Spirit*, Hutchinson, 1997
- 2 *Abraham H. Maslow: Motivation and personality*, Harper&Row Publishers, Inc., 1987.
- 3 *John Lukacs: Évek...*, Európa Könyvkiadó, 1999.
- 4 *Lukacs id. mű.*